

Георгій Касьянов

**НЕЗГОДНІ: УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ
В РУСІ ОПОРУ 1960-80-х років**

К., 1996. - 224 с.

Нове монографічне дослідження Г. Касьянова присвячене дисидентському руху — проблемі, яка належить до маловивчених питань новітньої історії України. Вони лише протягом останнього часу опинилися у центрі уваги дослідників. Використавши попередній доробок таких науковців, як Я. Білоцеркович, Б. Кравченко, І. Лисяк-Рудницький, та різноманітні джерела, автор плідно скористався з своєрідного виду джерел — інтерв'ю з безпосередніми учасниками подій.

Г. Касьянов аналізує феномен дисидентства у контексті загальної історії радянського суспільства, особливостей "відлиги". Важливо, що вчений розглядає події 1960-80-х рр. не відокремлено, а у взаємозв'язку з попередніми етапами історії, тим більше, що у науковому доробку автора вже є праця "Українська інтелігенція 1920-30-х рр.: соціальний портрет та історична доля" (1992).

Автор пов'язує появу дисидентства зі збігом історичних обставин, які привели до послаблення тотального контролю держави за інтелігенцією, що тим самим покликала до життя рух опору. Останній став, вважає вчений, логічним продовженням попередніх етапів національної боротьби. Треба пам'ятати, що для комуністичної системи дуже важливою була ідеологічна відповідність, коли усі прояви суспільної думки підганялися під визначені стандарти. Тож не дивно, що система суворо боролася з будь-яким проявом тенденцій до порушення ідеологічної монолітності, й дисидентство не могло вільно існувати в тоталітарній державі. Г. Касьянов приділяє увагу соціальному, національному та територіальному складу дисидентства, детально аналізує самвидавчу літературу. Зокрема, вчений розвиває погляд, що І. Дзюба у праці "Інтернаціоналізм чи русифікація?" "виступив цілком у рамках радянської системи, ні на йоту не відходячи від позицій ідеології, яка вважалася державною". Аналізуючи неоднозначну й суперечливу постать В. Мороза, дослідник указує, що той "зосереджував увагу на негативній критиці одних елементів цілого явища на догоду абсолютизуванню інших". Приділено увагу й таким проблемам, як відносини українського й російського дисидентського руху, відмінність київського та львівського центрів інакомислення.

Дослідник аналізує причини відносної замкненості дисидентського руху, які полягають у самоізоляції його представників, зосередженості їх над проблемами, які не знаходили широкого суспільного відгуку, своєрідній "паралельності" існування дисидентства та розвитку суспільного життя. Автор справедливо вказує на недоречність іконізації дисидентів, відсутність у них конструктивної програми руху, але підкреслює, що це не применшує поваги до людей, які пішли на конфронтацію з тоталітарною системою заради відстоювання прав людини та нації.

Звичайно, не всі аспекти історії дисидентства дістали повне відображення на сторінках праці, зокрема особливості релігійного дисидентства, деталі біографій лідерів руху, окремі аспекти розвитку руху в регіонах. Є проблема, яка, власне, виходить за межі названої теми, але вона досить цікава — це доля колишніх учасників опору після розпаду СРСР, зміна їх поглядів та концепцій. Однак, по-перше, просто неможливо висвітлити усі аспекти цієї складної теми у одній монографії, тим більше, що дослідження Г. Касьянова є першим кроком у цьому напрямі. По-друге,

важливо пам'ятати думку М. Брайчевського, що сучасні історичні праці можна розділити на дві групи: 1) концептуальні, які виробляють історіософську схему проблеми; 2) фактологічні, які поглиблено вивчають проблему, покладаючись на загальну схему, вироблену раніше. На нашу думку, рецензована монографія належить до першої категорії праць, вартість яких, насамперед, полягає у концептуальному факторі. Тому у подальшому вивченні історії дисидентства необхідно обов'язково враховувати роботи Георгія Касьянова.

А. В. ПОРТНОВ (Дніпропетровськ)